

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Зроблена спроба теоретичного аналізу проблеми естетичного виховання молодших школярів в навчальних закладах деяких зарубіжних країн.

На сучасному етапі національного духовного відродження в Україні відбуваються глобальні зміни і в освіті, завдання та зміст якої оновлюються з метою інтеграції у світовий освітній простір в недалекому майбутньому.

Зазначимо, що проблема естетичного виховання знайшла своє відображення у роботах М. Бердяєва, І. Беха, І. Кудіна, М. Поповича та інш.

Теоретичні засади цього процесу відбиті в працях Л. Долинської, А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Терещенко та ін.

Прикладні аспекти естетичного виховання досліджують Л. Коваль, М. Левківський, Л. Масол, В. Кравець, М. Резніченко, Г. Шевченко та ін. Проте, враховуючи нову соціокультурну ситуацію надто мало аналізуються можливості та шляхи формування естетичної оцінки молодших школярів засобами мистецтва.

Завданням даної статті є порівняльний аналіз форм та засобів у формуванні естетичної оцінки молодших школярів в процесі образотворчої діяльності, що склалася в ряді зарубіжних країн. І зроблено це не заради копіювання, а з метою глибокого осмислення місця і ролі образотворчої діяльності в системі національної освіти.

В новому ХХІ столітті педагогічні системи світу, зберігаючи свою специфіку, прагнуть до інтернаціоналізації і міжнародної інтеграції. Це відбувається в сфері спільних підходів до розвитку особистості, системи, змісту, методі, засобів, форм навчання, пріоритетних домінуючих цінностей і напрямів виховання і навчання, в тенденціях реформування освіти, інновацій, створення спільних проектів. Проблеми, що виникають, мають сьогодні глобальний, планетарний характер, хоча перспективи розвитку освіти в різних педагогічних системах не можуть бути однакові для країн різного рівня розвитку.

Одна з проблем, яка виникла через спрямованість освіти тільки на накопичення знань та інформацій – втрата духовності. "Людство втрачає людяність"[1]. Тому освіта ХХІ століття має бути спрямована на задоволення потреб вищого рівня, потреб людського духу. Вона повинна розвивати і виховувати почуття цінностей, які мають загальнолюдський характер. І це в першу чергу стосується етичного і естетичного виховання особистості, основи якого закладаються саме в початковій школі.

Отже, задачею естетичного виховання в його сучасному тлумаченні можна вважати пробудження і розвиток потреби в контакті з мистецтвом; формування і поглиблення естетичної сприйнятливості, спостережливості, вміння "переживати" і розуміти витвори мистецтва; розширення знань про мистецтво, формування художнього смаку і вміння давати правильні естетичні оцінки; розвиток творчих здібностей і задоволення емоційних прагнень людини; розвиток індивідуальних здібностей і художніх нахилів шляхом активних занять мистецтвом. Великі надії покладаються на вчителя початкових класів, який через естетичне виховання має можливість вплинути на формування людини в цілому, на її психіку, її особисті риси і характер. Мистецтво, розвиваючи сфери почуття і уяви, впливає на моральні настанови, погляди і переживання, формує відношення людини до себе, до інших людей і до навколишнього світу в цілому.

З новим підходом до суті естетичного виховання в науковому звороті ряду країн з'явився новий термін "виховання мистецтвом", який на думку, наприклад, польських педагогів не тотожний терміну "естетичне виховання", а значно ширше його[2].

Цікаво, що за останній час в багатьох країнах Західної Європи виникли якісно нові підходи до естетичного виховання в школі. Виникає напрямок – естетизація праці, тобто синтез мистецтва і виробництва, а також сучасний дизайн.

В ряді країн розроблено й впроваджено в життя цілий ряд програм з естетичного виховання школярів.

У Болгарії прийнято "Національну програму естетичного виховання", задача якої – здійснити комплексний вплив на весь соціальний осередок, на цілісний навчально-виховний процес та діяльність учнів.

В Польщі прийнято "Програму естетичного виховання молодого покоління", яка передбачає перетворення естетичного виховання людей від 4 до 19 років на інтегральну частину навчально-виховного процесу, інтенсифікацію дій школи, наукових закладів, осередків культури і масової інформації, творчих об'єднань, які надають можливість молоді не тільки сприймати культурні цінності, але й брати участь в їх створенні.

В Чехії задачі естетичного виховання сформульовані в документі, який отримав назву "Подальший розвиток чеської системи навчання і виховання", де створена постійно діюча естетико-виховна модель, яка забезпечує всебічний розвиток особистості.

У Німеччині створено комісії з естетичного виховання, в які входять робітники народної освіти, культури і мистецтва, кінематографії, театру, радіо, телебачення.

В цих країнах доля навчального часу на естетичне виховання складає в середньому 8% і коливається від 5,9% (у Німеччині) до 10,5 % у Румунії та Угорщині.

В цих країнах програми з образотворчого мистецтва (що включають основи живопису, графіки, скульптури, архітектури, фотографії) затверджуються Міністерствами народної освіти. На відміну, наприклад, від ан-

лійських шкіл, де немає обов'язкових розроблених і затверджених у централізованому порядку програм з навчальних предметів шкільного курсу і шкільні вчителі мають повну "свободу" у складанні програм.

Образотворче мистецтво в англійській школі є складовою частиною однієї з семи груп предметів, який має назву "творча діяльність" і складається з мистецтва, ремесла, ручної праці, обслуговуючої праці і дизайну [3].

Слушність підняття проблеми формування естетичної оцінки засобами образотворчого мистецтва саме на початковому етапі навчання підтверджують дослідження американського психолога Гордона Олпорта, який стверджує, що в 5-6 років у дитини формується образ "Я". І дитина починає розуміти, чого від неї чекають батьки, якою вони бажають її бачити в майбутньому. В цьому віці дитина починає сама розуміти різницю між "я хороший, добрий" і "я поганий" [1]. І саме у дитини цього віку педагог може формувати перші базові поняття естетичної оцінки, наприклад, навколишнього світу: це "красиво, добре", а це "негарно, погано". Пізніше, в 6-12 років дитину привчають і вона сама привчається до того, щоб самостійно знаходити рішення важливих життєвих проблем, у неї формується рефлексорне, формальне мислення.

"Дитина починає в процесі мислення думати про себе, оцінювати позитивно чи негативно власні дії і вчинки" [1:117], і починає формувати перші найпростіші естетичні оцінки навколишнього світу.

На початковому етапі навчання американські педагоги (як і українські) надають перевагу ігровому методу. Значний вплив на сучасну американську теорію навчання мають ідеї Джерома Брудера і Жана Піаже, які бачать суть навчання не в пасивному засвоєнні інформації для наступного її відтворення, а в активній взаємодії з навколишнім середовищем. Отже, сприймаючи гру як природний засіб пізнання навколишньої дійсності, Брунер і його послідовники висловлюються за використання ігрового методу в класі [4]. Саме ігровий метод створює сприйнятливі умови для формування у дітей молодшого віку естетичної оцінки.

В США існують програми для особливо обдарованих і талановитих дітей. Кількість учнів, що навчаються за цими програмами коливається від 5% в одних штатах до більш ніж 10% в інших. Наприклад, існують так звані програми "витягування", які передбачають, що кілька разів на тиждень учні залишають свої звичайні класи, щоб взяти участь у заняттях, що поглиблюють їхні знання. Найширше це практикують в початкових школах. Так звані "школи-магніти", які займаються поглибленим вивченням мистецтв, математики або природничих наук, пропонують своїм учням інтенсивніші заняття з цих предметів, ніж у звичайній школі. У країні нараховується багато таких шкіл, як Бронксівська середня школа з поглибленим вивченням природничих наук в Нью-Йорку чи школа мистецтв ім. Дюка Еллінгтона у Вашингтоні. В 11 штатах створено школи-інтернати для поглибленого вивчення математики, природничих наук або мистецтв. Так звані "губернаторські школи", які працюють під час літніх канікул, відкриті для особливо обдарованих і талановитих дітей [5].

Зовсім по-іншому розглядається даний аспект у Франції. Після реформування шкільної освіти Р. Абі (1975 р.) елементарна початкова школа стала складатися з 3-х циклів: підготовчого, елементарного та середнього (1+2+2 роки). До елементарної школи приймаються діти віком від 5 до 7 років, де навчання відбувається за трьома групами предметів: фундаментальних (французька мова і математика), розвиваючих (моральне і громадянське виховання, історія, географія, ручна праця, співи, вивчення навколишнього світу), а також фізичного виховання (фізкультура і спорт). Як ми бачимо до навчальних програм початкової школи Франції не включено взагалі такого предмету як образотворче мистецтво. В наступних етапах освіти (колежу та ліцею) не передбачено занять з образотворчого мистецтва. Прийнята у 1998 році у Франції "Декларація розбудови школи" нічого у цьому напрямку фундаментально не змінила.

Цікаво, що незважаючи на відсутність у школах художньої освіти, такі цінності як "культура" та "мистецтво" займають один з найвищих рангів у педагогічній системі цінностей. І за даними соціологічних опитувань, джерелом щастя французи вважають власну культуру (94%), французьку літературу (85%), красу Франції (96%), налагодженість побуту (88%) [1].

Нарешті, приділимо увагу місцю мистецької освіти в педагогічній системі України, де останнім часом відбуваються кардинальні зміни.

Кабінетом Міністрів України у 2000 році було затверджено новий Державний стандарт початкової загальної освіти. Мистецтво (естетичну культуру) відокремлено в окрему галузь, основна мета якої полягає "в розвитку особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби: в художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні." Освітня галузь естетичної культури розкриває розмаїття жанрів і стилів українського і світового мистецтва, своєрідність вітчизняної художньої культури, особливості культурних регіонів світу; основи естетичних знань [6].

Реалізація цієї мети ставить вимоги до загального змісту освітньої галузі "Естетична культура", в основу проектування якого закладені наступні принципи.

1. Генетичний і функціональний взаємозв'язок художньої культури суспільства і внутрішнього художнього світу особистості.

2. Усвідомлення учнями ідеї цілісності естетичної культури, жанрово-стильової і видової специфіки мистецтв.

3. Осмислення учнями закономірностей історичної еволюції мистецтв і художньої культури в цілому.

Візуальне мистецтво (образотворче), як один з підрозділів естетичної культури, насамперед, передбачає навчати учнів початкових класів виявляти емоційне ставлення до естетичного довкілля, до творів мистецтва, усвідомлювати роль та місце мистецтва у житті людей, вміти самостійно створювати художній образ у різних видах та жанрах образотворчого мистецтва.

Важливіша задача педагога полягає в тому, щоб навчити учнів самостійно на елементарному рівні аналізувати твори мистецтва, визначати емоційний настрій, духовний зміст, аргументовано висловлювати своє емо-

ційно-ціннісне ставлення до них. Вирішення цієї задачі і є одним з шляхів формування естетичної оцінки молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Та якою різною не була б освіта у згаданих вище країнах світу, загальним для всіх педагогічних систем є виховання гуманної, гармонійної, толерантної, миролюбивої, творчої особистості з високим рівнем самосвідомості. І спільним є підхід до розуміння особистості як відкритої системи, здатної до постійного розвитку, сприйняття нових ідей, чутливої до матеріальної і нематеріальної культури.

1. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. В.: Нова книга, 2002.
2. Проблеми общего образования в странах социализма./ Под ред. Пивоварова В.М. М.: Педагогика,1989.
3. Среднее и среднее специальное образование в современной Англии. К.-Одесса.: Вища школа,1985.
4. Алексюк А. М., Чорний В.М. Методи навчання в сучасній буржуазній педагогіці США. К.: Радянська школа,1983.
5. Шкільна освіта в США. Електронний журнал держдепартаменту США. Т.5,2002
6. Державний стандарт початкової загальної освіти. Поч. школа, червень 2000.

Матеріал надійшов до редакції 15.09.03 р.

Шмелева Т. В. Проблема эстетического воспитания младших школьников средствами искусства.

Сделана попытка теоретического анализа проблемы эстетического воспитания младших школьников в учебных заведениях некоторых зарубежных стран.

Shmelyova T.B. The problem of aesthetic upbringing of younger schoolboys by means of art.

An attempt at the theoretical analysis of the problem of aesthetic upbringing of junior pupils in the educational institutions of some foreign countries is made.